

Anmälan mot Kriminalvården, anstalten Salberga, om intagnas möjligheter att inrätta förtroenderåd

Beslutet i korthet: En intagen i anstalten Salberga ansökte om att få bilda ett förtroenderåd på sin avdelning. Han fick ett svar som klart kan tolkas som att anstalten kräver att intagna från flera avdelningar deltar i förtroenderådet.

Utredningen visar att det i själva verket inte finns något sådant krav, och JO har inte anledning att uttala någon kritik. Hon poängterar dock att en anstalt inte får ställa upp krav för inrättandet av förtroenderåd som gör att möjligheten att bilda sådana och mötas i realiteten blir illusorisk.

I beslutet framhåller JO även vikten av att intagna får korrekt information om vad som gäller för utövandet av deras rättigheter enligt fängelselagstiftningen.

Anmälan

I en anmälan som kom in till JO den 29 mars 2023 klagade AA på anstalten Salberga och en tjänsteman där. Han anförde bl.a. följande.

Han har hemställt om att få bilda ett förtroenderåd på den avdelning där han är placerad. Anstalten hindrar honom från detta och kräver att han pratar ihop sig med intagna på övriga avdelningar. Han och de andra på hans avdelning vill ha ett eget förtroenderåd. AA bifogade en kopia av hemställan och anstaltens svar på den. I svaret daterat den 13 mars 2023 anges: ”Du får prata ihop dig med övriga avdelningar och lämna namn på en representant för varje avdelning samt ordförande och sekreterare.”

Utredning

JO hämtade in muntliga upplysningar från anstalten om förutsättningarna för de intagna att ha kontakt med varandra över avdelningsgränserna. Kriminalvården uppmanades därefter att yttra sig över anmälan och besvara vissa frågor om möjligheterna att inrätta förtroenderåd. I sitt remissvar anförde myndigheten genom ställföreträdande rättschefen i huvudsak följande:

Utredning

Upplysning om sakförhållandena har inhämtats från region Mitt som i sin tur

inhämtat upplysningar från verksamhetsområde Salberga. Upplysningar har även hämtats in från avdelningen för verksamhetsinnehåll.

AA har den 5 april 2023 fått skriftlig information av ledningen för anstalten Salberga att det inte finns några hinder för att bilda ett förtroenderåd på den avdelning han är placerad på. Anstalten Salberga har hittills inte noterat att den utökade inlåsningstiden i samband med dygnsvilan har utgjort ett hinder för att bilda förtroenderåd. Det finns alltid möjlighet att förlägga förtroenderåd och möten med ledningen under sysselsättningstid.

Rättslig reglering

I 4 kap. 5 § fängelselagen (2020:610) anges följande. En intagen ska ges möjlighet att på lämpligt sätt sammanträda med andra intagna för överläggning i frågor som är av gemensamt intresse för de intagna (förtroenderåd).

Ett förtroenderåd ska ges möjlighet att på lämpligt sätt överlägga med ledningen för anstalten.

I 4 kap. 7 § Kriminalvårdens föreskrifter och allmänna råd (KVFS 2011:1) om fängelse (FARK Fängelse) anges att förtroenderåd ska hållas under fritid. Om det inte är möjligt, får det hållas under sysselsättningstid. Kriminalvården bestämmer när förtroenderåds överläggning med ledningen för anstalten ska hållas. Förtroenderåd får hållas utan närvaro av personal, om inte ordningen eller säkerheten kan äventyras. Vid förtroenderåd och förtroenderåds överläggning med ledningen för anstalten ska Kriminalvården tillhandahålla nödvändigt skrivmaterial.

Svar på JO:s frågor och Kriminalvårdens bedömning

Fråga 1

På vilket sätt möjliggör anstalten Salberga kommunikation mellan intagna på olika avdelningar, i syfte att tillgodose anstaltens krav på en representant från varje avdelning?

Det finns inte något krav på att det i ett förtroenderåd på anstalten Salberga ska ingå en representant från varje avdelning. Anstalten Salberga har uppgett att intagna på olika avdelningar inom anstalten kan skicka försändelser till varandra. Försändelser mellan intagna på olika avdelningar i anstalten hanteras på samma sätt som övriga försändelser. Det förekommer också att intagna från olika avdelningar deltar i sysselsättning tillsammans och då har möjlighet att kommunicera med varandra.

Kriminalvården beklagar att AA inledningsvis fick ett svar som tolkats som att det fanns ett krav på att flera avdelningar måste delta i ett förtroenderåd. AA har dock därefter fått information om att något sådant krav inte existerar.

Fråga 2

Med beaktande av de krav som anstalten ställt samt även av vad som framkommit om utökning av inlåsningstiden i samband med den så kallade dygnsvilan (JO:s beslut den 11 maj 2023, dnr. 5237-2022), anser Kriminalvården att det är praktiskt möjligt för intagna att inrätta förtroenderåd i anstalten Salberga?

Kriminalvården finner inte skäl att ifrågasätta vad anstalten Salberga har uppgett om att de hittills inte noterat att den utökade inlåsningstiden i samband med dygnsvilan har utgjort ett hinder för att bilda förtroenderåd och att det alltid finns möjlighet att förlägga förtroenderåd och möten med ledningen under sysselsättningstid.

Oaktat den utökade inlåsningstiden i samband med dygnsvilan är det således praktiskt möjligt för intagna i anstalten Salberga att inrätta och driva ett förtroenderåd.

Fråga 3

JO har genom anmälningar och vid inspektioner tagit del också av andra klagomål som rör möjligheterna för intagna i anstalt att inrätta förtroenderåd. Flera anstalter är organiserade på ett sådant sätt att intagna vid olika avdelningar helt saknar möjlighet att kommunicera med varandra (s.k. sektionering). Därtill medför den ansträngda beläggningssituationen negativa konsekvenser för intagna i flera olika avseenden. Mot den bakgrunden anmodas Kriminalvården att beskriva hur de intagnas möjligheter att inrätta förtroenderåd tillgodoses inom myndigheten. Om möjligheterna skiljer sig åt vid anstalter i olika säkerhetsklasser ska yttrandet även innehålla en redogörelse för det.

Kriminalvården är positivt inställd till att intagna bildar förtroenderåd. Intagna har möjlighet att komma med initiativ till att bilda förtroenderåd, och det förekommer även att anstaltspersonal uppmuntrar intagna att bilda förtroenderåd.

Förtroenderåd kan bildas genom att en intagen tar kontakt med en representant från övriga avdelningar på en anstalt. Kriminalvården behöver i en sådan situation bedöma om ordning och säkerhet kan upprätthållas om flera avdelningar önskar delta vid samma sammanträde. Ett förtroenderåd kan även bildas på en enskild avdelning.

Kriminalvården uppfattar att intresset för att bilda förtroenderåd tycks ha minskat de senaste åren, vilket bl.a. bedöms vara en följd av att myndigheten har reglerat områden som tidigare varit föremål för diskussion med ledningen genom förtroenderåd, exempelvis kiosklister, träningsutrustning m.m. Kriminalvården ser dock att det på flera anstalter oavsett säkerhetsklass förekommer förtroenderåd. Beroende på klientsammansättningen och konstellationen mellan klienter varierar det över tid om det finns ett förtroenderåd på anstalten eller inte.

Möjligheten att bilda ett för anstaltens avdelningar gemensamt förtroenderåd är större på säkerhetsklass 3 än på de högre säkerhetsklasserna. Möjligheten att bilda förtroenderåd på anstalter i högre säkerhetsklass påverkas av den inre sektioneringen exempelvis genom att det där finns mer begränsade möjligheter att kommunicera och att delta i avdelningsgemensamma möten. Det ansträngda beläggningsslaget bedöms i sig inte ha haft någon påverkan på intagnas möjligheter att organisera sig i förtroenderåd. Kriminalvårdens uppfattning är dock att den inre sektioneringen på anstalter som tillhör de högre säkerhetsklasserna har ökat sett över en period om 10–15 år. Med anledning av att den inre sektioneringen har ökat bildas på vissa anstalter flera förtroenderåd.

Bedömning

Som Kriminalvården har redogjort för ska intagna enligt 4 kap. 5 § fängelselagen (2010:610) ges möjlighet att på lämpligt sätt sammanträda med andra intagna för överläggning i frågor som är av gemensamt intresse för de intagna (förtroenderåd). Förtroenderåd är ett normalt och viktigt inslag i anstaltsverksamheten. I förarbetena till såväl nuvarande som tidigare bestämmelser om denna samverkansform för intagna har det emellertid uttalats att det kan finnas anledning att begränsa rätten till förtroenderåd med hänsyn till praktiska förhållanden inom kriminalvården, såsom anstaltsrutiner och resurstillgång, eller för att upprätthålla ordningen och säkerheten i en anstalt. Begränsningarna får dock inte gå längre än vad som krävs för att tillgodose sådana hänsyn. (Se regeringens beslut 2005-04-07, dnr Ju2005/1987/KRIM, prop. 1974:20 s. 149 f. och prop. 2009/10:135 s. 133.)

Däremot får en anstalt naturligtvis inte ställa upp krav för inrättandet av förtroenderåd på ett sätt som gör att möjligheten att bilda sådana och mötas i realiteten blir illusorisk, genom att t.ex. kräva att det ska ingå representanter från flera avdelningar samtidigt som intagna på olika avdelningar helt saknar eller har mycket begränsade möjligheter att kommunicera med varandra.

Jag noterar att Kriminalvården i sitt remissvar har uppgett att anstalten Salberga inte kräver att intagna från flera avdelningar deltar i ett förtroenderåd. Det är tillfredsställande. AA ska redan några veckor efter det felaktiga beskedet ha informerats om det här och myndigheten har beklagat att han inledningsvis fick ett svar som klart kan tolkas som att det finns ett sådant villkor.

Det är naturligtvis angeläget att intagna får korrekt information om vad som gäller för utövandet av deras rättigheter enligt fängelselagstiftningen. I dessa ingår alltså möjligheten att bilda förtroenderåd. Jag konstaterar att Kriminalvården säger sig ha en positiv inställning till att intagna inrättar förtroenderåd och att den utökade inläsningstiden vid anstalten Salberga inte ska ha inverkat menligt på de intagnas möjligheter i praktiken att göra det. Det finns därmed inte anledning för mig att göra några ytterligare uttalanden i saken.

Ärendet avslutas.

Beslutet har fattats av JO Katarina Pahlsson. Dokumentet har fastställts digitalt och har ingen underskrift.

Rättssakkunniga Emma Söderberg Majanen har föredragit ärendet och byråchefen Catrine Björkman har deltagit i beredningen.